

Biografie van het Reestdal

Gevormd & bewaard door de tijd

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Biografie van het Reestdal Gevormd en bewaard door de tijd	6
H1 Het verhaal van de Reest tot het jaar 1000 Het Reestdal vóór de komst van de mens	8
H2 Het verhaal van de Reest tussen 1000 en 1650 Een nieuw landschap in het Reestdal	14
H3 Het verhaal van de Reest tussen 1650 en 1900 Intensiever gebruik van het landschap	22
H4 Het verhaal van de Reest na 1900 Forse ingrepen in het landschap	30
Colofon	38

Voorwoord

Het Reestdal is één van de meest gave en waardevolle beekdallandschappen in Nederland. Hier kun je nog het oude, kleinschalige landschap ervaren met zijn kronkelende beek, bloemrijke hooilanden en graanakkers. De geschiedenis van het gebied kenmerkt zich door landschapsvorming in de ijstijden, het ontstaan van immense pakketten veen rondom het beekdal, vroege bewoning op hoge gronden, ontginning van het veen en hooilandbeheer rondom de Reest. Deze geschiedenis bepaalt tot op de dag van vandaag de identiteit en waarde van het gebied. Ook in de vele veldnamen (zoals ‘horst’ en ‘broek’) vinden we de typische landschappelijke kenmerken van het Reestdal terug.

De voorliggende brochure beschrijft de ontwikkeling van het Reestdal en de dorpslandschappen door de eeuwen heen (landschapsbiografie). Daarnaast gaat ze in op de samenhang tussen ondergrond, waterhuishouding, bodem, natuur en landschap (landschapsecologische systeemanalyse – LESA). Het biedt ons, en iedereen die geïnteresseerd is, een diepgaand inzicht in de ontwikkeling en de waarden van het gebied. Samen met inwoners, ondernemers en overheden willen we het verhaal van de Reest

vertellen. Want beschermen, beheren en gebruik van het Reestdal in de toekomst begint bij het besef van de historische ontwikkeling en de huidige waarden.

De Reestdalbiografie vormt voor Landschap Overijssel en Het Drentse Landschap een zeer waardevol fundament voor ons dagelijks en toekomstig beheer. Ook gebruiken we het om na te denken over de bredere toekomst van natuur, landschap, cultuurhistorie, recreatie en landbouw in het Reestdal en het gesprek daarover met andere betrokken organisaties zoals provincie, waterschap Drents-Overijssels delta, gemeenten en belangenorganisaties.

De Reestdalbiografie had niet gemaakt kunnen worden zonder de financiële steun van diverse partners, te weten Stichting Ondernemend Reestdal, Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed, LEADER-programma, provincie Overijssel en provincie Drenthe. Wij zijn deze partners zeer erkentelijk voor hun bijdrage en de samenwerking.

Sonja van der Meer

Directeur-bestuurder
Stichting Het Drentse Landschap

Michael Sijbom

Directeur-bestuurder
Stichting Landschap Overijssel

Biografie van het Reestdal

Gevormd en bewaard door de tijd

Een kronkelende beek, bloemrijke hooilanden, golvende graanakkers en prachtige oude boerderijen op de hogere plekken langs de beek. Het Reestdal is met geen enkel ander beekdal in Nederland te vergelijken. Van ons mag je het Reestdal dan ook rustig het mooiste beekdal van Nederland noemen.

Het Reestdal geldt als een van de best bewaarde halfnatuurlijke beekdalsystemen van Nederland. De Reest heeft altijd goeddeels zijn eigen gang mogen gaan en dat kun je in Nederland van heel weinig beken zeggen.

De graslanden aan weerszijden van de beek zijn sinds de middeleeuwen in gebruik als hooiland. Uit dezelfde tijd stammen de akkers op de dekzandkoppen aan weerszijden van de Reest. De meeste Reesterven hebben een geschiedenis die gemakkelijk honderden jaren teruggaat. Langs de Reest zie je unieke overgangen van beekdal naar heide en bos.

Hoe het zo gekomen is

Deze landschapsbiografie van de Reest beschrijft hoe dit bijzondere landschap ontstaan is. Hoe het landschap in de ijstijden vorm kreeg, hoe zich enorme pakketten veen in en rond het Reestdal opbouwden, hoe in de middeleeuwen mensen het Reestdal introkken en er een bestaan wisten op te bouwen. In de eeuwen die erop volgden, gingen de bewoners steeds intensiever van het Reestdal gebruikmaken. Hoewel het Reestdal gelukkig aan de rigoureuze ingrepen van de meeste andere beken wist te ontsnappen, werd ook hier het gebruik zo intensief dat de natuur- en landschapswaarden onder druk kwamen te staan.

Historisch-landschapsecologisch onderzoek

Het Drentse Landschap en Landschap Overijssel gaven het Kenniscentrum Landschap van de Rijksuniversiteit Groningen de opdracht om deze landschapsbiografie te maken. Onder leiding van prof. Theo Spek en prof. Ab Grootjans werd een cultuurhistorisch en

landschapsecologisch onderzoek uitgevoerd. Zij werden ondersteund door landschapshistorici Sophie Lindemann en Niek Oosterbaan.

Positieve conclusie

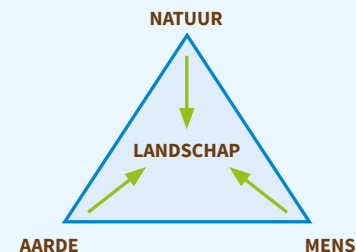
In maart 2023 is het Historisch-landschapsecologisch onderzoek Reestdal verschenen. Het rapport eindigt met een positieve conclusie: 'De kracht van het Reestgebied is dat aardkundige, cultuurhistorische en ecologische waarden elk nog rijkelijk aanwezig zijn en bovendien een sterke onderlinge samenhang vertonen. Daardoor is zowel de landschappelijke diversiteit als de cultuurhistorische gelaagdheid in dit beekdal nog zeer goed waarneembaar, zowel op lokaal als regionaal niveau. De potenties van een op historisch-ecologische leest gestoeld ontwikkelingsbeleid zijn hier dan ook groot.'

Toekomstige ontwikkelingen

Landschap Overijssel en Het Drentse Landschap gebruiken de landschapsbiografie om hun Landschapsvisie Reestdal te maken. Deze zal in het najaar van 2023 verschijnen. De Landschapsvisie Reestdal zal als fundament onder hun werk aan het landschap van de Reest dienen. Landschap Overijssel en Het Drentse Landschap verwachten dat de nieuwe visie ook veel zal kunnen betekenen voor alle anderen die bij de toekomstige ontwikkelingen rond natuur, landschap, waterbeheer, recreatie en landbouw in het Reestdal betrokken zijn. Ze hopen dat de Landschapsvisie iedereen die bij de Reest betrokken is, zal inspireren. Denk niet alleen aan bestuurders, de landbouw en de waterschappen, maar bijvoorbeeld ook aan toeristische ondernemers die voortaan hun gasten het verhaal van het landschap beter kunnen vertellen.

LANDSCHAPSDRIEHOEK

Het landschap is het resultaat van de ontwikkeling van drie componenten: aarde, mens en natuur. Alle drie zorgen ze voor processen die elkaar beïnvloeden. Als de invloed van de mensen gering is, bepalen aarde en natuur het landschap. Hoe meer invloed de mens krijgt, hoe meer het landschap richting cultuurlandschap opschuift. Bij de drie componenten horen drie vakgebieden: fysische geografie, cultuurhistorie en ecologie.

Landschapsbiografie

De cultuurhistorische ontwikkeling van een gebied kun je in een landschapsbiografie vastleggen. Het 'levensverhaal' van het landschap laat een lange ontwikkeling zien die al in de ijstijden begonnen is. In de biografie leg je vanuit de opeenvolgende tijdslagen de ontwikkeling van het landschap vast.

Landschapsecologische systeemanalyse (LESA)

Door bodemopbouw, bodemchemie, geohydrologie en vegetatie te bestuderen kun je de samenhang in het landschap in kaart brengen. Zo'n LESA brengt knelpunten in beeld en laat zien waar kansen voor natuur en landschap liggen.

1

Het verhaal van de Reest tot het jaar 1000 Het Reestdal vóór de komst van de mens

De Waimakariri-rivier in Nieuw Zeeland is een voorbeeld van een vlechtend riviersysteem.

De ijstijden gaven het Reestdal zijn geologisch fundament. Geologen noemen de periode van de ijstijden het Pleistoceen. Deze begon zo'n 2,5 miljoen jaar geleden en telde minstens twaalf ijstijden. Voor het verhaal van de Reest zijn de laatste twee van belang: de Saale-ijstijd (380.000 tot 130.000 jaar geleden) en de Weichsel-ijstijd (115.000 tot 11.700 jaar geleden).

Stuwwallen

In de Saale-ijstijd schoven honderden meters hoge gletsjertongen vanuit Scandinavië deze kant op. Extreme kou wisselde af met iets minder koude periodes waarin het ijs zich een eind terugtrok. Vervolgens kwam het ijs met nieuwe kracht terug en walste de oude stuwwallen weer geheel of gedeeltelijk plat. Tijdens zo'n fase in de Saale-ijstijd ontstond de Rug van Zuidwolde. Deze zou later de noordgrens van het Reestdal gaan vormen. Later zorgden nieuwe

ijstongen ervoor dat de hoge stuwwal veranderde in een rij lagere keileemruggen tussen Zuidwolde en Slagharen.

Rivieren

Na de Saale-ijstijd zocht het smeltwater zich een weg tussen de stuwwallen. Zo ontstond tussen de Sallandse Heuvelrug en de Rug van Zuidwolde een kilometers brede smeltwatergeul. Je zou deze kunnen zien als de 'Oer-Vecht'. Geologen noemen zo'n brede geul een 'vlechtend' systeem. Afhankelijk van het aanbod zocht het water zich door de dalvlakte een weg tussen de zand- en grondbanken in de richting van de 'Oer-Rijn' in het westen.

Toen het smeltwater was afgevoerd en het hier een stuk warmer werd, groeide de geul grotendeels dicht met bomen en struiken. Gevolg was dat de Oer-Vecht zich in twee meanderende stromen splitste. In het zuiden stroomde een rivier die we nu kennen als de Vecht. In het noorden van het dal liep aan de voet van de Rug van Zuidwolde een kleiner riviertje dat je kunt beschouwen als de voorloper van onze Reest.

Dekzandruggen en zandvlaktes

De Weichsel-ijstijd was de voorlopig laatste ijstijd. Het landijs bereikte deze streken niet, maar het werd hier wel weer erg koud.

Soms zelfs zo koud dat er niets meer wilde groeien. Er raasden poolstormen over de kale vlaktes. Het zand van de drooggevallen Noordzee zorgde voor enorme zandverstuivingen. De laatste ijstijd zorgde langs het Reestdal voor dekzandruggen, laagtes en zandvlakten. Juist op plekken vlak langs de Reest, waar wat vegetatie was blijven staan, werd het zand vastgehouden. Daar konden hoge dekzandruggen ontstaan. In de middeleeuwen zouden zich juist hier de eerste bewoners vestigen. Deze hoge zandruggen vind je vooral aan de Drentse kant. Aan de Overijsselse kant is minder reliëf en heeft het stuivende zand grote zandvlaktes gevormd.

TOEGEDEKT DOOR HET VEEN

Na het Pleistoceen laten de geologen een nieuwe geologische periode volgen, die ze het Holoceen hebben genoemd. Het begon ongeveer 11.700 jaar geleden. De temperaturen gingen snel omhoog, in het Reestdal ontwikkelden zich bossen die steeds dichter werden. De Reest veranderde in een rustig meanderend beekje.

Veevorming

Al vroeg in het Holoceen begon in het Reestdal veenvorming op gang te komen. Het begon in poeltjes langs de beek en breidde zich steeds verder uit. De grondwaterstand steeg. Bovendien zorgde een

forse zeespiegelstijging ervoor dat het water niet weg kon. Meer water in het Reestdal zorgde ervoor dat het veen de kans kreeg steeds grotere oppervlakten te bedekken. Dankzij vele jaren bodemkundig en hydrologisch onderzoek is er veel bekend over de veenvorming bij de Reest. De bodemkaart laat een lappendeken zien van tal van veensoorten.

Hoogveencomplex

Het veen veranderde de bovenloop van de Reest in een voedselarme veenbeek. Een steeds dikker laag hoogveen bedekte de dekzandvlakten. Het hoogveencomplex strekte zich uit tussen Hoogveen, Dedemsvaart en Slagharen, een oppervlak van meer dan 30.000 hectare. Op sommige plekken was de veenlaag meer dan zes meter dik. Sinds de zeventiende eeuw is door turfwinning vrijwel alle hoogveen uit het Reestdal verdwenen. De enige plek waar je er nog iets van kunt zien, is het Schrapveen bij Drogteropslagen.

Landschap benedenstrooms

In de midden- en benedenloop van de Reest waren het oppervlaktewater en grondwater voedselrijker en kalkrijker dan in de bovenloop. Daar lagen rietmoerassen en zeggevenen in het beekdal. Langs de dalrand ontwikkelden zich dichte elzenbroekbossen. Op de drogere zandkoppen groeiden eiken en berken. Zo moet het landschap eruit hebben gezien toen de mens zich in de vroege middeleeuwen in het Reestdal vestigde.

VERJAAGD DOOR HET VEEN

Hoewel de invloed van de prehistorische mens op het landschap minimaal geweest is, was het Reestdal toen niet onbewoond. Op verschillende plekken zijn vuursteenvondsten gedaan die laten zien dat rondtrekkende steentijdjagers het gebied hebben bezocht.

Archeologische vondsten

In het Neolithicum (nieuwe steentijd) werden de jagers en verzamelaars boeren. Ze trokken niet meer rond, maar bleven permanent op één plek wonen. Ook uit die tijd stammen er archeologische vondsten langs de Reest. De eerste boerenfamilies hebben op de dekzandruggen langs de Reest gewoond. Er zijn onder andere vondsten gedaan bij Avereest.

Noord-zuidverbinding

Toen hij de archeologische vindplaatsen in het Reestdal analyseerde, ontdekte prof. Tjalling Waterbolk een noord-zuidverbinding die het beekdal doorkruiste. Tussen de Rug van Zuidwolde en Avereest aan de overkant was het in de bronstijd nog mogelijk het beekdal over te steken. Het oprukkende veen zorgde ervoor dat je op steeds minder plekken langs de Reest kon wonen. Archeologische vondsten van na 800 v.Chr. zijn nooit in het Reestdal aangetroffen. De laatste boeren waren kennelijk verjaagd door het veen. Er viel een stilte in die ongeveer 1800 jaar duurde.

LANDSCHAPSECOLOGISCHE SYSTEEMANALYSE 1

Het Reestdal voor de komst van de mens

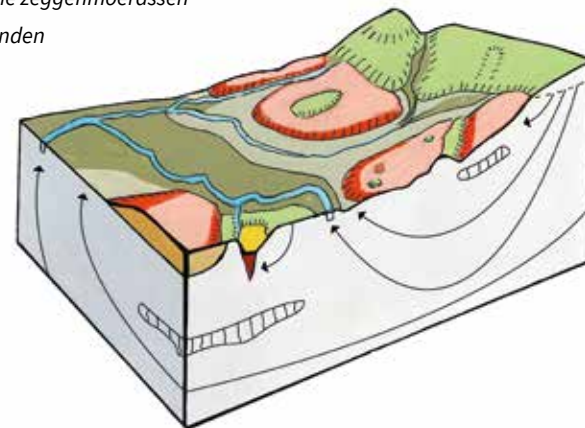
Deze twee tekeningen geven een (schematisch) beeld van het landschapsecologische systeem van het Reestdal rond het begin van de jaartelling. Op de bovenste tekening zie je op de voorgrond de benedenloop van de Reest. Op de onderste tekening staat het oostelijke deel met de middenloop en de bovenloop. De grijze pijlen laten de stromingsrichting van het grondwater zien.

Opvallend in beide delen van het Reestdal zijn de grote hoogveen-koepels. Je ziet ze niet alleen in het brongebied rechts op de onderste tekening, maar ook op de bovenste tekening aan weerszijden van de Reest in de benedenloop (Staphorst en Koekange/Ruinerwold). Het landschap zat als het ware verstopt door deze veenafzettingen.

De minerale gronden (keileem- en dekzandopduikingen) langs de Reest zouden in de middeleeuwen de eerste vestigingsplaatsen worden waar ook de essen kwamen. De moerassen langs de beek met veelal grote zeggen in de benedenloop en kleine zeggen in middenloop werden later gebruikt als hooilanden. Ook de elzenbroekbossen veranderden vaak in grasland.

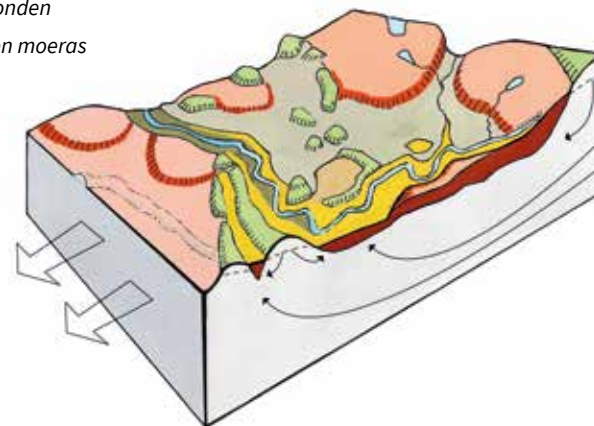

- zout / brak
- hoogveen
- elzenbroekbos
- grote en kleine zeggenmoerassen
- minerale gronden

Landschappelijke situatie in de benedenloop van het Reestdal rond het begin van de jaartelling.

- hoogveen
- elzenbroekbos
- grote zeggen moeras
- minerale gronden
- kleine zeggen moeras

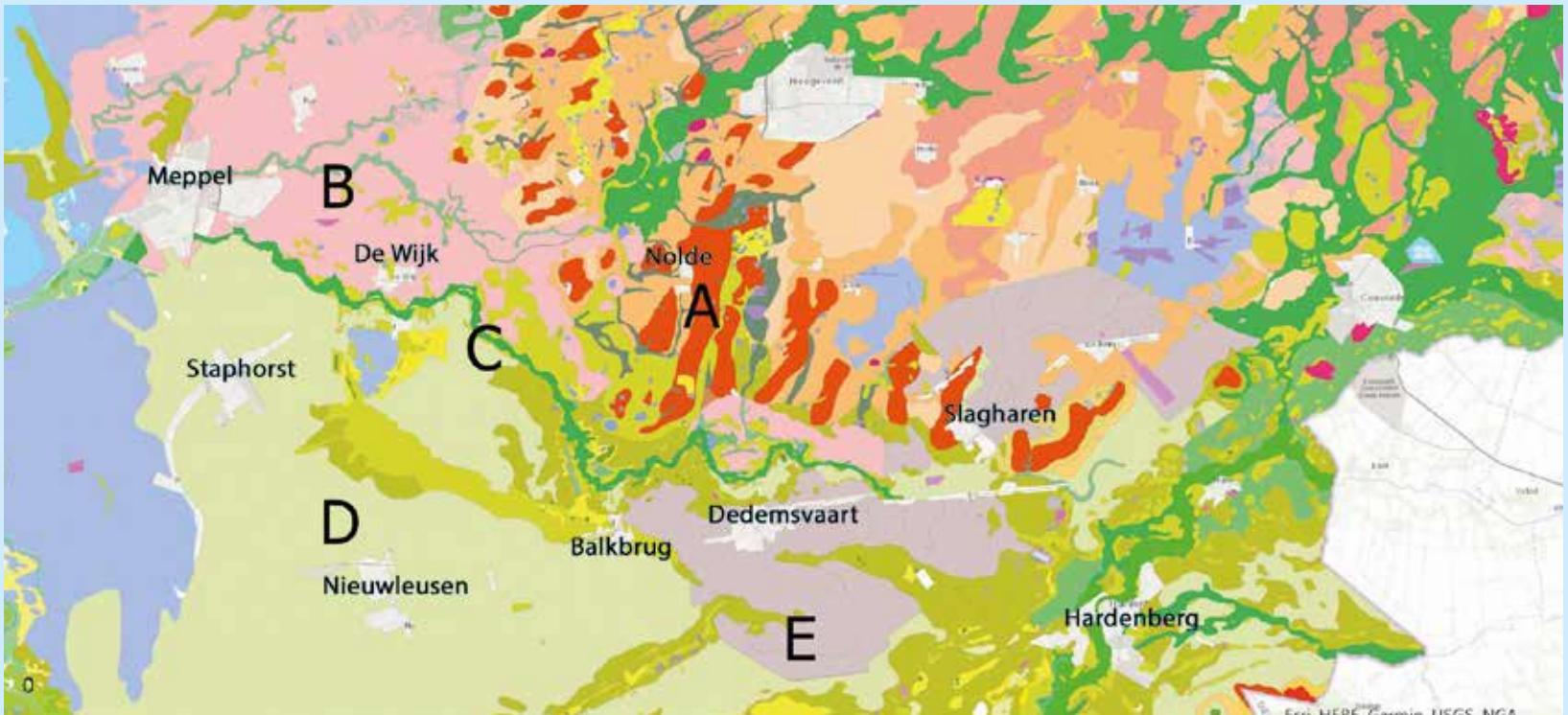

Landschappelijke situatie in de bovenloop van het Reestdal rond het begin van de jaartelling.

OP DE GRENS

Het Reestdal is met geen ander beekdal in Nederland te vergelijken. Geologen hebben zo hun eigen redenen om dit zo te stellen. Geologisch ligt het Reestdal namelijk precies op de grens van de

Rug van Zuidwolde uit de Saale-ijstijd en aan de Overijsselse kant het dekzandlandschap uit de laatste Weichsel-ijstijd. Twee verschillende landschappen waartussen de Reest naar hartenlust kronkelend zijn weg zoekt.

Vereenvoudigde geomorfologische kaart (schaal 1:50.000) van het Reestdal en directe omgeving, met daarop aangegeven de vijf Pleistocene hoofdlandschappen:

- A. Grondmoreneruggen en -welvingenlandschap rond Zuidwolde;
- B. Smeltwatervlakte van Koekange en Echten;
- C. Beekdal van de Reest;
- D. Dekzandvlakte van Staphorst, IJhorst en Punthorst;
- E. Dekzandvlakte van Balkbrug en Dedemsvaart.

veenkoloniale ontginningsvlakte	landduinen
grondmorenerug	vlakte van smeltwaterafzettingen
grondmorenewelvingen	dalvormige laagte
droogdal	boezemland / moerassige vlakte
dekzandvlakte	aanwasvlakte
ontgonnen veenvlakte	getij- riviermondbrug
beekdalbodem	

IN ROOK OPGEGAAN

Veen bestaat uit plantenresten die onder water niet verteren als er geen zuurstof aanwezig is. De veenlaag wordt steeds dikker en bereikt het wateroppervlak. Dankzij de speciale eigenschappen van het veenmos hoeft de veengroei op dat moment niet op te houden. Veenmos houdt regenwater als een spons vast. Zolang er voldoende regenwater is, blijft veenmos ook boven het wateroppervlak uit doorgroeien. Onderaan sterven de plantjes af en zorgen er zo voor dat de veenlaag steeds dikker wordt.

Veen kun je uitsteken en drogen. Gedroogd veen is turf. Tot ruim een eeuw geleden was turf in Nederland een populaire brandstof. Het meeste veen is dan ook letterlijk in rook opgegaan.

Het verhaal van de Reest van 1000 tot 1650

Een nieuw landschap in het Reestdal

Honderden jaren lang waagde zich vrijwel niemand in het Reestdal. Het was één groot veenmoeras. Struiken en bomen maakten er een ondoordringbare wildernis van. Rond het jaar 1000 echter kwam er belangstelling voor de veenwildernis. De bevolking was gaan groeien. Veel mensen waren op zoek naar een nieuwe woonplek. Ontginnen werd economisch aantrekkelijk. De middeleeuwen brachten een nieuwe toekomst voor het Reestdal.

Ontginnen wildernis

Aan het begin van de volle middeleeuwen (950-1300) lag in Noordwest-Overijssel en Zuidwest-Drenthe een gebied van meer dan vijfhonderd vierkante kilometer dat bestond uit broekbossen,

zeggemoerassen en hoogveenmoerassen. Deze wildernis zou in een paar eeuwen tijd veranderen in een productieve landbouwstreek.

Foreestrecht

In het jaar 944 schonk de Duitse keizer Otto 1 het foreestrecht aan bisschop Balderic van Utrecht. Dit foreestrecht was bedacht door de Frankische koningen. In hun veroverde gebieden lieten ze de plaatselijke bevolking hun eigen grond houden om geen onrust te zaaien. De ongebruikte, onontgonnen grond echter was voortaan eigendom van de koning. Het foreestrecht bracht de bisschop van Utrecht als landheer macht en welvaart toen hij onder andere de Reestwildernis liet ontginnen.

Kolonisten

Het feitelijke ontginningswerk gebeurde door duizenden kolonisten. Ze werden naar het gebied gelokt met het vooruitzicht dat ze na afloop van het werk de beschikking kregen over een eigen kavel met boerderij. Deze kolonisatie maakte in de loop van de middeleeuwen de Drents-Overijsselse laagvlakte tot een relatief dichtbevolkt gebied.

IN DE BENEDENLOOP BEGON HET

Wanneer de eerste ontginningen in het Reestdal precies begonnen, is niet bekend. Waarschijnlijk woonde er rond 950 nog niemand in het gebied. Tweehonderd jaar later – zo blijkt een oorkonde uit 1176 – waren rond De Wijk en IJhorst de meeste zandkoppen aan weerszijden van de Reest inmiddels bewoond.

Kleinschalig landschap

Dankzij de inspanningen van de bisschop en de Utrechtse kapittels was in de benedenloop van de Reest binnen twee eeuwen een kleinschalig ontginningslandschap ontstaan. Op veel horsten (zandkopjes) lagen inmiddels grotere en kleinere boerderijen. Namen als Schiphorst, Lankhorst, Havixhorst, Esphorst en IJhorst gaan rechtstreeks terug naar middeleeuwse ontginningsboerderijen. Sommige eigenaren boerden er zo goed dat hun boerderijen kastelen en havezaten werden.

Lange linten

Vanaf de toenmalige Zuiderzeekust bij Vollenhove schoven de ontginningen steeds verder in oostelijke richting op. In de loop van de middeleeuwen ontstonden de lange linten van dorpen als Giethoorn, Nijeveen-Kolderveen, Staphorst, Ruinerwold en Koekange. Om zulke grote projecten te kunnen uitvoeren schakelde de bisschop de plaatselijke adel in. Zo mochten de heren van Ruinen de ontginning Ruinerwold ontwikkelen. Ook de machtige Utrechtse kapittels van Sint Jan en Sint Pieter en het Domkapittel vergat de bisschop niet. Zij werden vooral actief rond de Sethe (Meppelerdiep), maar ook bij de ontginning van het Reestdal in de benedenloop.

Broeklanden

In de benedenloop van de Reest had je broeklanden. Ze lagen net buiten het eigenlijke beekdal en waren vóór de komst van de mens begroeid met dicht elzenbroekbos. Je vindt deze landen vooral aan de Drentse kant van de Reest. Voor de vruchtbaarheid van de broeklanden zorgde het ijzer- en kalkhoudende kwelwater dat in de winter het land overstroomde. Na de ontginning zorgde de kwel voor goede weidegrond. Denk aan de naam van het buurtschap Haalweide bij De Wijk.

DE MIDDENLOOP VAN DE REEST VOLGDE

Vorbij De Stapel en Groot Oever begint de middenloop van de Reest. Het landschap ziet er heel anders uit dan in de benedenloop. Het landschap van de middenloop is veel opener.

Natte heidevelden

De rijke broeklanden van de benedenloop ontbraken in de middenloop. Hier lagen langs de dalrand vooral schrale natte heidevelden.

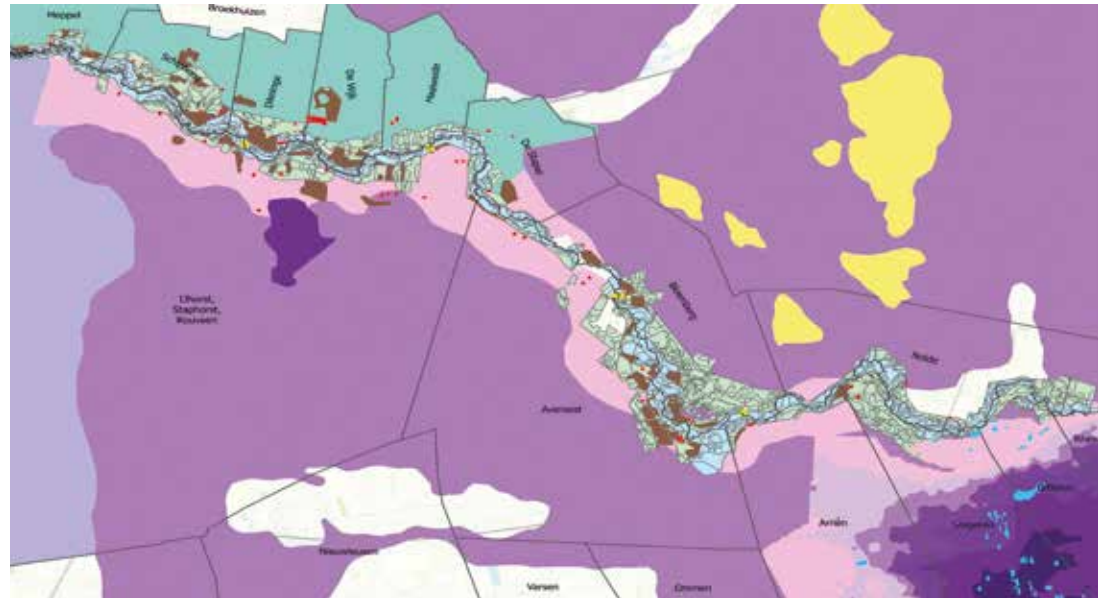
Omdat de boeren het hier met veel armere grond moesten doen, had het boerenbedrijf in de middenloop minder mogelijkheden dan stroomafwaarts.

Waardelen

In de middenloop vind je geen oud bisschoppelijk of kapittel-bezit. De ontginningsgolf bereikte de middenloop pas in de twaalfde en dertiende eeuw. Historici worden bij het dateren geholpen door het systeem van de waardelen. Het nieuwe systeem werd in de dertiende eeuw in Drenthe ingevoerd, toen de bevolking ging groeien en de dorpen moesten uitbreiden. Het was de hoogste tijd om de rechten van de oorspronkelijke bewoners goed vast te leggen in de vorm van waardelen (aandelen) in de dorpsgemeenschap.

Esgehuchten als De Stapel, Bloemberg, Bazuin en Nolde in de middenloop van de Reest kennen waardelen en dus moeten ze rond 1300 hebben bestaan. Uit de aantallen waardelen weten we dat de boerenfamilies hier op alleenstaande boerderijen woonden of in esgehuchten met hooguit een paar boerderijen.

*Reconstructie van 17e-eeuwse
landschap met in paars
hoogveen en natte heide, in
turquoise het broekgebied rond
De Wijk en in bruin de essen.*

MIDDELEEUWSE ONTGINNINGEN IN STAPHORST EN KOEKANGE

Ongeveer tegelijk met de kolonisatie van de middenloop waren er aan weerszijden van de Reest twee grote veenontginningen. Aan de Overijsselse kant liet de bisschop samen met de heren van Voorst en van Kuinre het eerste deel van de venen van Staphorst en Rouveen ontginnen. Hetzelfde gebeurde aan de Drentse kant bij Koekange waar de bisschop de heer van Echten inschakelde om de klus te klaren.

Lange opstrekken

Ter hoogte van de benedenloop zorgden deze ontginningen ten noorden en zuiden van het Reestdal voor een totaal ander landschap. Nog steeds zijn het weidse landsbouwgebieden met kilometerslange opstrekken.

Bijzonder kenmerk van deze middeleeuwse ontginningen was dat het maaiveld door inklinking van het veen snel daalde waardoor wateroverlast ontstond. Om natte voeten te voorkomen werd de bewoningsas zo'n moment een stuk dieper het veen in verplaatst. Staphorst en Rouveen verschoven in de loop van de middeleeuwen minstens vier keer naar hogere gronden.

HET REESTLANDSCHAP IN HET BEGIN VAN DE ZEVENTIENDE EEUW

Begin zeventiende eeuw had je langs de Reest het horsten- en broekenlandschap in de benedenloop, het esgehuchtenlandschap in de middenloop en de hoogveenwildernis in de bovenloop. De reconstructiekaart brengt de verschillen in beeld.

Conditie boerenbedrijf

Dat in de benedenloop de condities voor het boerenbedrijf het best waren, had vooral te maken met het beschikbaar hebben van hooi- en weiland. Dat gold niet alleen voor de dotterbloemhooilanden in het beekdal, maar ook voor de uitgestrekte broeklanden. Deze werden niet alleen voor beweiding gebruikt, maar ook als haverland.

Kwaliteit hooilanden

De hooilanden in de middenloop waren minder van kwaliteit dan in de benedenloop. In de benedenloop kon je jaarlijks van de Reestlanden twee hooioogsten binnenhalen. Het kalkrijke kwelwater en het nu en dan overstromen van de hooilanden zorgde hier voor een natuurlijke bemesting. Elders in het Reestdal kreeg je slechts één 'sneede gras'. In de middenloop waren de meeste Reestlanden begroeid met zegge of met pijpenstrootje. Uit zeventiende-eeuwse

belastinggegevens blijkt een directe relatie tussen het soort hooiland - en dus de kwaliteit ervan - en de belasting die de eigenaar erover moest afdragen.

Bovenloop onbewoond

Aan het begin van de zeventiende eeuw was de bovenloop van de Reest nog een onbewoond hoogveencomplex. Sinds prehistorische tijden liep er slechts een enkele route om van Overijssel in Drenthe te komen. Langs de belangrijkste passage vanuit

Ommen naar de Rug van Zuidwolde werd tussen 1623 en 1628 de Ommerschans aangelegd. Het was toen de Tachtigjarige Oorlog en het noorden van de Republiek moest beschermd worden. Met de Ommerschans kon je die toegang vanuit het zuiden effectief afsluiten.

Niet lang daarna werd de waarde van deze verdedigingslinie steeds meer op de proef gesteld, toen de exploitatie van de hoogvenen vanuit Hoogeveen op gang kwam.

Hottingerkaart die de route rond 1787 weergeeft via zandruggen door het hoogveen van Ommen richting Avereest en buiten beeld noordelijker richting de Rug van Zuidwolde. Centraal ligt de Ommerschans.

Plaatsnamen met een verhaal

Oude plaatsnamen vertellen iets over het landschap, de ouderdom van een dorp en de ontwikkeling ervan. Je vindt hier enkele opmerkelijke namen van dorpen en gehuchten rond de Reest op een rijtje.

De Wijk

Met 'wijk' wordt vaak een handelsplaats bedoeld. Denk bijvoorbeeld aan Wijk bij Duurstede en Harderwijk. De naam De Wijk suggereert dat het dorp in de middeleeuwen niet alleen een agrarische nederzetting was, maar ook handel en nijverheid had en reeds als centrum voor zijn omgeving fungeerde.

IJhorst

Een horst is een zandkop, ofwel een hoger gelegen stuk grond. De 'ij' is waarschijnlijk afgeleid van de Germaanse naam 'ywe' voor de inlandse naaldboom taxus. In een oorkonde uit 1287 werd IJhorst overigens aangeduid met Latijnse naam 'Restene inferiori' die je kunt vertalen als 'Neder-Reest'. In IJhorst werd aan het begin van de dertiende eeuw de eerste kerk in het Reestdal gebouwd.

De Stapel

Het zou een plek aan de Reest geweest kunnen zijn waar goederen opgeslagen werden, denk aan het woord stapelplaats.

Haalweide

De oudste naam is 'Hollwede' en die verwijst naar een laaggelegen weidegebied, in dit geval in de broeklanden langs de Reest.

Avereest

Vanuit Drenthe geredeneerd is Avereest de plaats 'aan de overkant van de Reest' waar men ter kerke ging. Het is een aanwijzing dat het dorp vanuit Drenthe ontstaan is. De kerk van Avereest was na IJhorst de tweede kerk in het Reestdal. De oudst bekende naam van het dorp is 'Restene superiori' en stond in een oorkonde uit 1287. Je kunt het vertalen als 'Boven-Reest'. De naam Oud-Avereest is ontstaan toen in de negentiende eeuw de veenkolonie Dedemsvaart aanvankelijk een tijdje als Nieuw-Avereest door het leven ging.

Nolde

Lange tijd was Nolde het meest oostelijke dorp aan de Drentse kant van de Reest. Verderop begonnen de hoogvenen. De oudste spelling van de dorpsnaam was 'Wtloe'. Je kunt het lezen als 'uit het loo' ofwel een plek buiten het bos. Nolde lag op het eind van de Rug van Zuidwolde. Hier hield het bos op en begon het beekdal.

Rabbinge

De naam Rabbinge is een middeleeuwse naam eindigend op 'inge'. Dit achtervoegsel betekent 'het huis van de familie', in dit geval de familie Rabbo. Andere voorbeelden van zulke plaatsnamen in het Reestdal gebaseerd op oude erven zijn Eesinge, Dikninge en Dunningen.

Wildenberg

In Wildenberg zitten twee elementen. Boerderij en erf lagen op een berg ofwel op een zandkop en ten tijde van de ontginningen was het een wildernis. Ook de naam van het esgehucht Bloemberg wijst op een plek die boven de omgeving uitstak.

Lutten

De plaatsnaam Lutten wijst op een laaggelegen plek. Lutten lag op de meest oostelijke van de keileemruggen tussen Zuidwolde en Slagharen. Toen hier in de negentiende eeuw de Dedemsvaart werd gegraven, verschoof de kern van het dorp richting kanaal en werd het oorspronkelijke dorp Oud-Lutten.

Groot Oever

Dit middeleeuwse erf lag op de Overijsselse oever van de Reest, ongeveer op de grens van midden- en benedenloop. In de zeventiende eeuw werd van het erf Groot Oever het erf Klein Oever afgesplitst.

GROENLAND AANGESLAGEN

Oude belastingregisters leveren interessante gegevens over het historische cultuurlandschap. Voor de landschapsbiografie van de Reest is dan ook veel van deze onderzoeken gebruikgemaakt. De zogeheten Schattingsregisters van de Landschap Drenthe laten exact zien hoe groot de waardeverschillen in de zeventiende eeuw waren tussen de verschillende groenlanden langs de Reest. De waarde van groenland werd uitgedrukt in een aantal guldens per dagwerk. Zo'n dagwerk was de oppervlakte grasland die één maaier in één dag kon maaien. Omgerekend was een dagwerk 0,68 hectare groot.

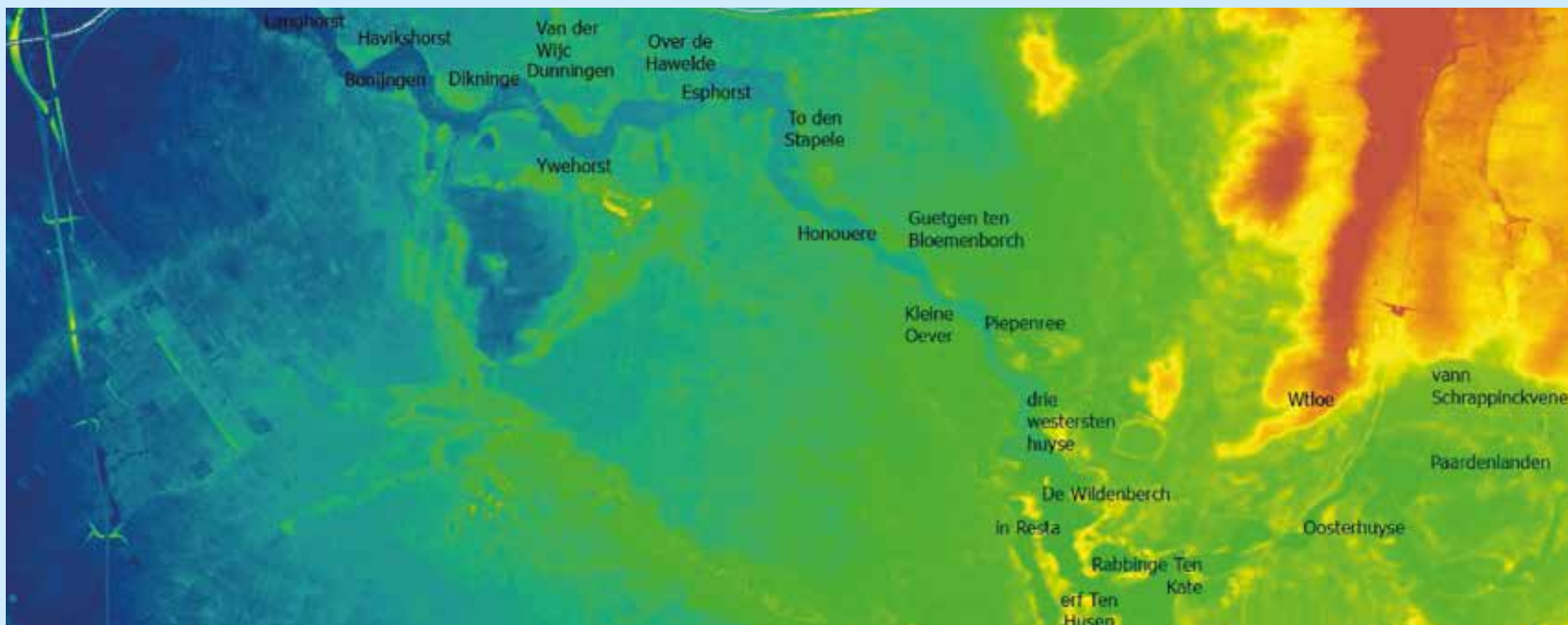
De Reestlanden bij De Wijk schatte het Landschapsbestuur op een waarde van 300 gulden per dagwerk. In de middenloop tussen Bloemberg en Rabbinge werd bij het heffen van de belastingen uitgegaan van 200 gulden, terwijl een dagwerk 'wiltland' in de buurt van het Schrapveen in de bovenloop niet meer waard was dan 62 gulden. Deze verschillen, die dankzij de zeventiende-eeuwse registers exact per perceel bekend zijn, maken het mogelijk om de verschillen in kwaliteit van de Reestlanden nauwkeurig in kaart te brengen.

ORCHIDEE VAN HET REESTDAL

De paarse bloemetjes van het moeraskartelblad lijken op die van orchideeën. Het bezorgde de plant de bijnaam 'orchidee van het Reestdal'. De plant staat op de Rode lijst met planten die in Nederland erg zeldzaam zijn, maar langs de Reest staat gelukkig nog zoveel moeraskartelblad dat sommige graslandjes van mei tot juli zelfs een paarse gloed krijgen.

Moeraskartelblad is een halfparasiet. De plant heeft andere planten nodig om zich in leven te houden. Zelf heeft moeraskartelblad in zijn bladeren onvoldoende bladgroen om al zijn eigen voedingsstoffen te produceren. Dus zoekt hij de wortels van het gras om zich heen op om er voedsel te 'lenen'. Waar moeraskartelblad staat, blijft het gras dan ook laag.

OUDE VELDNAMEN IN HET REESTDAL

Bij veel veldnamen in het Reestdal kun je aan het achtervoegsel zien om wat voor grond het hier van oudsher gaat.

berg	perceel gelegen op een zandkop
broek	perceel gelegen op grond waar vroeger elzenbroekbos stond
horst	perceel gelegen op een zandkop
kamp	perceel ontgonnen heideveld
land	perceel weiland
maat	perceel hooiland (maat is afgeleid van 'maaien')

VISFUIKEN IN DE REEST

In de middeleeuwen hadden alleen de adel en de kloosters het privilege om in de Reest te mogen vissen. Ze bouwden daarvoor complete bouwwerken van eiken palen en gevlochten wilgentakken over de volle breedte van de beek. Zo'n enorme fuik werd een aalstal genoemd. Achter een opening in de aalstal werd een net gehangen waarin de vis werd gevangen. Gedurende de zomer was de aalstal in bedrijf. Na de zomer moest het gevaarte ontmanteld worden om te voorkomen dat het water al te zeer werd opgehouden en overstromingen zou veroorzaken. Ooit hebben er vijf aalstallen in de Reest gestaan. Een van die plekken lag ter hoogte van het kerkje van IJhorst. Daar had ooit de eigenaar van de lang verdwenen havezate Dunningen zijn aalstal. In samenwerking met het dorp heeft Landschap Overijssel deze aalstal gereconstrueerd.

ationale en internationale markt richten. Het oude extensieve landbouwbedrijf leek zijn tijd te hebben gehad. Bijna overal kozen de boeren voor intensivering door uitbreiding van het areaal en met meer bemesting. Elders kwam de veehouderij ten koste van de akkerbouw onder druk te staan. Niet overal, in de benedenloop van de Reest leken de ontwikkelingen juist een andere kant op te gaan.

LANDBOUW EN LANDSCHAP IN DE BENEDENLOOP

Vanaf 1625 ging de veencompagnie van heer Roelof van Echten goede zaken doen. Rond het nieuwe dorp Hoogeveen werd steeds meer turf geproduceerd. Om zijn turf te kunnen afvoeren liet Van Echten de Hoogeveense Vaart graven. De aanleg van zijn vaart had ook in de benedenloop van de Reest belangrijke gevolgen.

Bemesten broeklanden

Dankzij de nieuwe vaart werd het mogelijk grote hoeveelheden stadsmest aan te voeren om de halfnatuurlijke broeklanden rond De Wijk flink te bemesten. De mest zorgde voor goede weilanden en haverlanden. Deze extra mogelijkheden om vee te weiden gecombineerd met de rijke hooioogsten van de Reestlanden zorgden ervoor dat de boeren hier zich tegen de algemene trend in steeds meer gingen specialiseren in de veehouderij. De grote voorhuizen van de boerderijen laten tot op de dag van vandaag zien dat ze destijds een goede keuze hebben gemaakt.

Houtteelt

Goedkope transportmogelijkheden over de Hoogeveense Vaart maakten het gebied aantrekkelijk voor de houtteelt. Op de landgoederen werd het dan ook een belangrijke bron van inkomsten. In de negentiende eeuw zag je overal rond De Wijk een bosrijk coulisselandschap.

LANDBOUW EN LANDSCHAP IN DE MIDDENLOOP

De ontwikkelingen in de middenloop van de Reest leken meer op wat elders op het Drents Plateau en op de Sallandse Heuvelrug gebeurde. Hier zorgden de natuurlijke omstandigheden ervoor dat de boeren zich steeds meer toelegden op het verbouwen van rogge. Een tijdlang werd de veehouderij hier minder belangrijk.

Gemeenschappelijke veldgronden

In de middenloop grensden de gemeenschappelijke veldgronden direct aan het Reestdal. Ze werden steeds intensiever gebruikt. Er kwamen meer schapen om de mestproductie te vergroten. Om dezelfde reden werden er meer heideplaggen gestoken voor de potstal. Zelfs op de nattere delen van de heide zagen de boeren nieuwe mogelijkheden dankzij de boekweitteelt.

Belangrijk neveneffect van het intensievere gebruik was het ontstaan van zandverstuivingen op de veldgronden aan weerszijden van de Reest bij IJhorst, Avereest, Rabbinge en Nolde. Hier en daar ontstonden zelfs conflicten over het gebruik van de gemeenschappelijke gronden. Pas in de loop van de negentiende eeuw werden ze geprivatiseerd.

Boter en varkens

Het duurde tot in de negentiende eeuw voor er ook in de middenloop meer rundveehouderij kwam. De internationale markt zorgde ervoor dat het lucratief werd om je te specialiseren in de boterproductie. Dat was de boeren in de middenloop niet ontgaan.

In dezelfde periode werd ook het mesten van varkens snel populair. Tot dan toe hadden de boeren één varken waar het gezin een winter lang van kon eten. Voortaan werden slachtvarkens een belangrijk exportproduct en werden de varkenshokken bij de boerderijen groter en groter. Ook in de middenloop van de Reest overtuigen veel oude boerderijen je er in één oogopslag van dat het ook hier in de negentiende eeuw goed ging op het erf.

LANDBOUW EN LANDSCHAP IN DE BOVENLOOP

Aan de Drentse kant van de Reest intensiveerde vanaf de achttiende eeuw de boekweitteelt op het hoogveen in de bovenloop van de Reest. Hier waren de boeren uit de dorpen van de Rug van Zuidwolde actief.

Roofbouw

Om boekweit te kunnen verbouwen moet je het veen enigszins ontwateren. Een gevolg was dat de Reest steeds meer water te verwerken kreeg. In de bovenloop zorgde de boekweitteelt ervoor dat de veenvorming ophield. Feitelijk was het roofbouw. Het afbranden van de bovenlaag versnelde de afbraak van het veen.

Exploitatie hoogveen

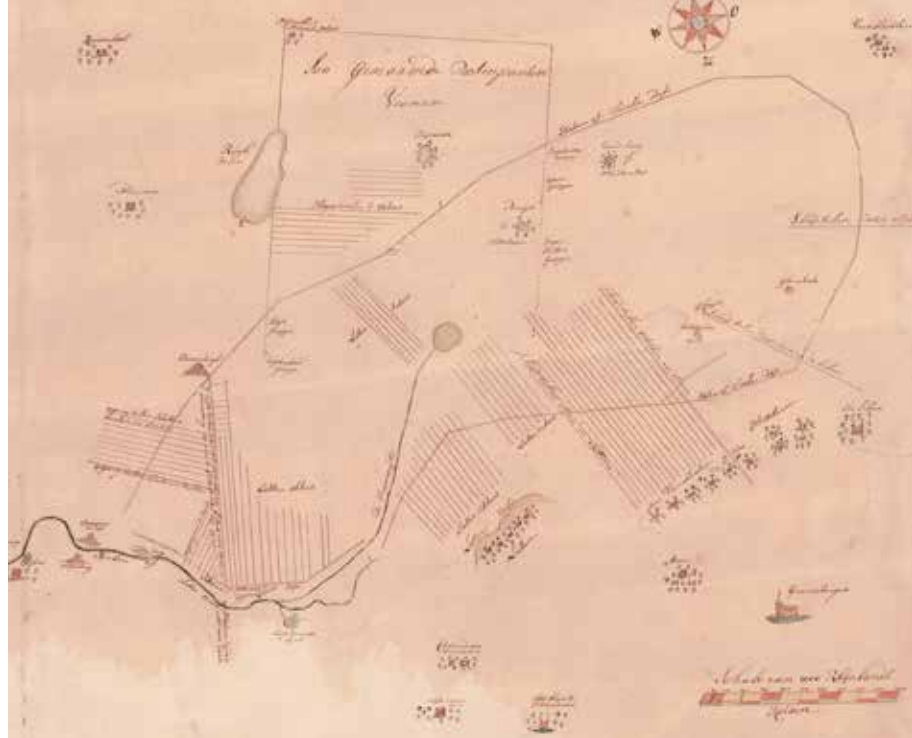
In de zeventiende eeuw begon de systematische exploitatie van het hoogveencomplex rond Hogeveen. Later gingen de boeren van de Rug van Zuidwolde op hun veenland in de bovenloop turf steken. Aan de Overijsselse kant duurde het toen nog even. Begin negentiende eeuw begon de vervening daar met de aanleg van de Dedemsvaart.

Ecologische omslag

Vervening en ontginning zorgden ervoor dat de Reest als beekstelsysteem grote veranderingen onderging. Er kwam een eind aan de sterke verzuring van het water in de beek vanuit het veen. De Reest hield op een veenbeek te zijn. Ontginningen en bemesting maakten het Reestwater steeds voedselrijker.

Meer water

Dankzij de vervening in de bovenloop ging er ook méér water door de Reest stromen. De werking van het hoogveencomplex als een enorme spons verliep steeds minder goed. Voor het eerst was er regelmatig sprake van wateroverlast in de benedenloop. Ook zorgde het grotere wateraanbod ervoor dat de Reest actiever ging meanderen waarbij veel zand werd meegenomen.

Opmetingskaart uit 1733 door landmeters Hendrik Hesselink van Provincie van Overijssel en Gerhard Vos van Landschap Drenthe.

EEN EEUWENLANGE WISSELWERKING VAN AARDE, MENS EN NATUUR

Halverwege de negentiende eeuw zag je in het Reestdal nog steeds een min of meer natuurlijk landschap. De invloed van de mens was nog niet overheersend. Nog steeds bepaalde de fysisch-geografische structuur hoe het Reestdal eruit zag. Nog steeds was de mens afhankelijk van de natuur. Sinds de middeleeuwen hadden de bewoners zich weliswaar intensief met het Reestlandschap bemoeid, maar halverwege de negentiende eeuw hielden ze zich nog een beetje in.

Benedenloop rond De Wijk

Rond De Wijk heeft het oude horsten- en broekenlandschap in de negentiende eeuw plaatsgemaakt voor een landschap dat veel intensiever wordt gebruikt. Het landschap is veranderd in een lommerrijk coulisselandschap. Verspreid in het landschap liggen de boerenerven en eindeloos veel houtwallen rond de akkers en landjes. De boerderijen en erven weerspiegelen het succes van het boerenbedrijf. Opvallend is dat hun succes ook nogal wat nieuwe

keuterboeren heeft aangetrokken. Nog steeds is het landschap rond De Wijk een van de best bewaard gebleven historische cultuurlandschappen in Drenthe en Overijssel.

Benedenloop rond IJhorst

Aan de overkant van de Reest ter hoogte van De Wijk ligt IJhorst op een groot 'dekzandeiland'. Het kerkje van IJhorst staat precies op de rand van het beekdal. Dit is niet de rijke streek die je rond De Wijk ziet. Feitelijk begint hier het weidsere landschap dat je ook verderop langs de middenloop bij Rabbinge en Avereest zult zien.

In dit deel van het Reestdal liggen de boerderijen al sinds de kolonisatie van het gebied in de middeleeuwen verspreid over dekzandkoppen. Tot in de negentiende eeuw zijn er nauwelijks nieuwe boerderijen bijgekomen. Opvallend in dit deel van het Reestdal zijn de Vledders en de Leijerhooilanden. Dit moerassige zijdal van de Reest is veranderd in weiland en hooiland, alleen een rand van hoog opgestoven zand is overgebleven. Het verhaal van de Vledders gaat terug naar de laatste ijstijd toen hier een grote uitblazingskom is ontstaan.

Middenloop rond Rabbinge en Avereest

Vanuit De Wijk en IJhorst kom je in de middenloop van de Reest in een opener en weidser landschap. In het dal zelf veranderen de Reestlanden van een groene vruchtbare vlakte in een verzameling goede, matige en slecht ontwikkelde hooilanden. Hier en daar staat alleen wat struikgewas. Aan weerszijden van de Reest liggen in de middenloop geen dorpen, maar kleine esgehuchten en afzonderlijk liggende erven.

Halverwege de negentiende eeuw zie je de boerderijen en hun essen op de dekzandkoppen boven het nog onontgonnen veld uitsteken. In het hart van de middenloop ligt Avereest. Het is een iets groter dorp dat zich rond een middeleeuws kerkje heeft ontwikkeld. Hoe verder je stroomopwaarts gaat, hoe minder boerderijen je ziet. In de negentiende eeuw loop je richting bovenloop de grote leegte binnen.

Bovenloop rond Drogsteropslagen en Dedemsvaart

Pas in de loop van de negentiende eeuw gaan er mensen in het hoogveenlandschap van de bovenloop van de Reest wonen. Tot dan toe heeft de menselijke activiteit zich hier beperkt tot het verbouwen van boekweit op het bovenveen. De boeren uit de dorpen op de Rug van Zuidwolde zijn hier eigenaar van de grond en brengen het aan snee. Ze gebruiken het zijdal van de Reest genaamd de Egge om de natte heide daar te ontwateren.

Aan de Overijsselse kant zie je sinds het begin van de negentiende eeuw veel systematischer verveningen, vooral dankzij de inspanningen van Willem Jan baron van Dedem. Deze planmatige opzet is nog steeds goed in het landschap te herkennen.

GRENSCONFLICTEN ROND DE BRAAMBERG

Eeuwenlang interesseerde het geen mens waar de grens van Drenthe en Overijssel in de bovenloop van de Reest precies liep. Dat veranderde in de achttiende eeuw toen er in het veen met boekweit flink wat kon worden verdiend en zeker toen de turfproductie in de venen tussen Hoogeveen en Hardenberg op gang kwam.

In 1773 verbood de Landschap Drenthe het de boeren van Zuidwolde om hun boekweitakkers aan mensen uit het Overijsselse Lutten te verhuren. De Drentse bestuurders waren bang dat daarmee ook de provinciale grens een eindje zou opschuiven. In 1790 deden de boeren van Lutten hun beklag bij hun provinciebestuur dat

Hoogeveeners in de buurt van de Braamberg hun greppels hadden dichtgegooid en turf hadden gestolen. Het Overijsselse bestuur schreef een brief op poten aan de collega's in Assen, omdat ze moord en doodslag in het veen vreesden door de actie van de Hoogeveeners.

Uiteindelijk kreeg landmeter Lambartus Grevijlink van beide provincies samen de opdracht om de betwiste gebieden in kaart te brengen en voor eens en altijd een duidelijke provinciegrens vast te stellen. Grevijlink trok een rechte lijn omhoog van het 'Uijterst Oort' aan de Reest naar de Braamberg en daarvandaan met een knikje oostwaarts richting Dalerpeel. Zijn grenslijn liet Grevijlink met een greppel in het terrein markeren en deze is tot op de dag van vandaag de grens van Drenthe en Overijssel gebleven.

4

Het verhaal van de Reest na 1900 Forse ingrepen in het landschap

Eind negentiende eeuw begonnen grote veranderingen in de landbouw. Ook het Reestdal ontkwam er niet aan. Bodemkundige en ecologische belemmeringen speelden steeds minder een rol. Kunstmest maakte het mogelijk om net zoveel grond in gebruik te nemen als je dacht nodig te hebben. Het gevolg van deze tot dan toe ongekende mogelijkheden waren forse ingrepen in het landschap.

Ontginningen

Net als elders in Drenthe en Overijssel werden ook rond het Reestdal de heidevelden ontgonnen. Ook gingen boeren in de middenloop en bovenloop veel zandkoppen egaliseren. Het zand gebruik-

ten ze om veengrond in de buurt beter geschikt gemaakt voor agrarisch gebruik.

Eisen landbouw

De Nederlandse landbouw na de Tweede Wereldoorlog stond in het teken van rationalisatie, mechanisatie en bedrijfsuitbreidingen. De landbouw kreeg steeds meer behoefte aan efficiënt ingerichte hectares waar je met grote machines goed uit de voeten komt. Ook moest je er grondwaterstand het jaar rond nauwkeurig kunnen regelen. Ruilverkavelingen zag Nederland na de oorlog als dé oplossing voor alle problemen in de moderne landbouw. Niemand dacht er nog aan hoeveel herinrichting het kwetsbare landschap aan

weerszijden van de Reest kon verdragen. Hier en daar sneuvelden al de eerste esbosjes en houtwallen.

Afsnijden bochten

De sloten die bij de heideontginningen gegraven werden, zorgden voor veel extra water in de Reest. Net als in het hoogveencomplex in de bovenloop verloren ook hier de venen in de heidevelden hun sponswerking. Steeds vaker overstroomden de Reestlanden. In 1924 kwam Rijkswaterstaat met een ingrijpend plan om de afvoercapaciteit van de Reest te vergroten. Hiervoor zouden 92 bochten moeten worden afgesneden. Deze operatie zou de Reest bijna zes kilometer korter maken. Dat de plannen uiteindelijk toch niet doorgingen, kwam vooral omdat de Reest een grensrivier was. Drenthe en Overijssel konden het namelijk niet eens worden over wie het meest moest betalen.

Reestvervangende leiding

Pas ver na de Tweede Wereldoorlog stapte Rijkswaterstaat af van zijn plan om de Reest te ‘normaliseren’. Omdat inmiddels de natuurbelangen steeds meer een rol gingen spelen, liet men dit plan definitief los. Nieuwe plannen gingen het water van de Reest deels buiten het dal om afleiden.

Sinds 1971 zorgde de Reestvervangende leiding er aan de Drentse kant voor dat een deel van het Reestwater richting Hoogeveensche Vaart werd afgevoerd. Aan de Overijsselse kant leidde de Braambersloot het water naar het Ommerkanaal. Het grondwaterpeil in het hele Reestdal werd op deze manier kunstmatig met tientallen centimeters verlaagd.

NATUURBEHEER EN WATERBEHEERSING

Jac. P. Thijsse geldt als de ‘godfather’ van de Nederlandse natuurbescherming. Hij viel voor de schoonheid van de natuur van het Reestdal. Het zal niemand dan ook hebben verbaasd dat de Wildenberg en Dikninge in 1939 op zijn lijst met ‘het voornaamste natuurschoon van Nederland’ prijkten.

Eerste aankopen

In 1947 deed Landschap Overijssel zijn eerste aankopen in het Reestdal met het Heuveltjesbos en de Haardennen bij Balkbrug. In 1962 kocht Het Drentse Landschap het heidegebied van de Wildenberg. Snel daarna volgden nieuwe aankopen aan beide zijden van de Reest.

Impasse

Ondanks de komst van de natuurorganisaties naar het Reestdal bleken in de jaren zeventig de natuurwaarden er fors op achteruit te gaan. Tegelijkertijd was de landbouw zich ontevreden, omdat de boeren zich nog steeds belemmerd voelden in hun mogelijkheden. Beide partijen worstelden met de grondwaterstand die voor de een te hoog en de ander te laag was.

Relatienota

In 1975 kwam het Kabinet-Den Uyl met zijn Relatienota om natuurbeheer en landbouw beter op elkaar te kunnen afstemmen. Tussen de landbouwgronden en natuurgebieden introduceerde de Relatienota de categorie 'beheersgebieden' waar de agrarische bedrijfsvoering moest worden afgestemd op het natuurbeheer. Er kwamen middelen beschikbaar om de boeren daarvoor te compenseren. Voor de natuurorganisaties kwam er voor het eerst geld beschikbaar om landbouwgrond aan te kopen.

Grondaankopen

Voor het Reestdal betekende de Relatienota dat Het Drentse Landschap en Landschap Overijssel op grote schaal aankopen konden gaan doen. In totaal werd zo'n 2700 hectare op basis van de Relatienota verworven, ongeveer gelijkelijk verdeeld over Drenthe en Overijssel. De meeste prioriteit had de aankoop van de Reestlanden die de natuurorganisaties - net als vroeger de boeren hadden gedaan - weer als hooilanden gingen beheren.

Uitspraak Raad van State

De problemen met het beheer van het Reestwater waren ondertussen nog niet opgelost. De forse ingrepen in de grondwaterstand zorgden voor steeds meer verdroging en daarmee achteruitgang in de natuurlijke vegetatie van het Reestdal. In de jaren tachtig voerden de natuurorganisaties een jarenlange juridische strijd tegen plannen van de waterschappen die in hun ogen vooral ten goede van de landbouw zouden komen. Onder andere waren de organi-

saties erop tegen dat er gebiedsvreemd water het Reestdal werd binnengelaten. In 1989 deed de Raad van State uitspraak in de zaak en vernietigde de plannen van de waterschappen.

Samen over de Reest

Na deze uitspraak begon er nieuw landschapsecologisch onderzoek naar de relatie van het watersysteem en de natuurwaarden van het Reestdal. Belangrijkste conclusie was dat je je niet langer moest concentreren op afzonderlijke natuurterreinen. Wil je écht iets doen aan de afname van de kwel, de verdroging en verzuring, dan heb je een integrale aanpak van het beekdal plus aangrenzende gronden nodig. Eind jaren negentig speelde het project Samen over de Reest hierop in.

Herstelmaatregelen

Dankzij de samenwerking van waterschap Drents Overijsselse Delta, de betrokken gemeenten, Het Drentse Landschap en Landschap Overijssel zijn inmiddels al veel herstelmaatregelen genomen ten

behoefte van natuur en landschap in het Reestdal. Om de waterafvoer in de Reest zelf te vertragen zijn er onderwaterdrempels gekomen en mogen er meer waterplanten in de Reest groeien. Bij het onderhoud van de beek is het waterschap hier speciaal op gaan letten. Ook zijn vooral in de middenloop veel sloten en greppels gedempt of verondiept.

Aandacht verplaatst

Inmiddels is de aandacht van Landschap Overijssel en Het Drentse Landschap zich steeds meer gaan verplaatsen naar de hogere gronden aan weerszijden van de beek. Met natuurherstel daar kun je ervoor zorgen dat oude kwelstromen richting beek weer op gang komen en dat het water beter in het gebied wordt vastgehouden. Dat zo'n integrale aanpak ervoor kan zorgen dat vegetatie zich herstelt, is nu vooral de middenloop van de Reest al goed zichtbaar. Kleurrijke dotterbloemhooilanden en natte schraallanden keren terug. Hetzelfde geldt voor de insecten, vlinders en vogels die zich daar thuis voelen.

LANDSCHAPSECOLOGISCHE SYSTEEMANALYSE 2

Waterhuishoudkundige veranderingen in Noordwest-Overijssel en het Reestdal

De linker tekening laat de situatie na de Tweede Wereldoorlog zien. De venen waren afgegraven en een deel van de voormalige Zuiderzee was ingepolderd tot de Noordoostpolder. Dit zorgde voor een forse daling van de grondwaterstand in de oude polders langs de voormalige Zuiderzee. De Noordoostpolder trok als het ware het oude land droog en de gevolgen ervan waren tot in het Reestdal te merken.

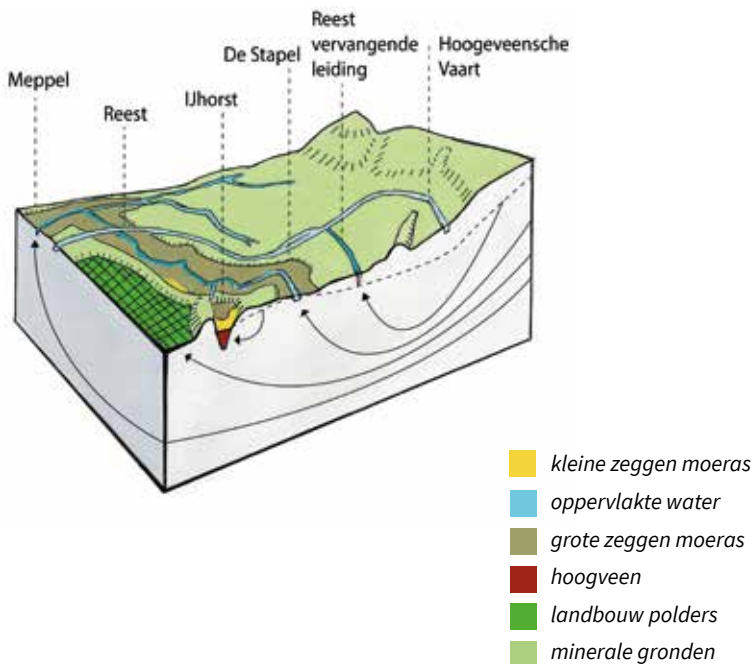
In het Reestdal zorgden de veranderingen in het hydrologische systeem samen met de effecten van de waterbeheerplannen voor een

forse daling van de grondwaterstand. Denk met name aan de aanleg van de Reestvervangende leiding in de jaren zestig van de vorige eeuw. In de middenloop bedroeg de daling zo'n tachtig centimeter.

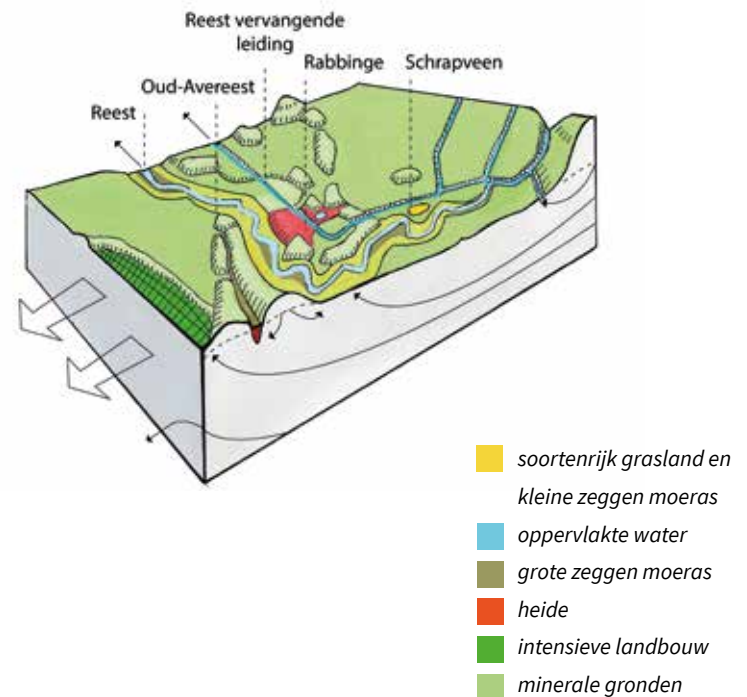
In het Reestdal heb je twee hydrologische systemen: een lokaal systeem met ondiepe kwel vanaf de flanken en een regionaal systeem met diepe kwel vanaf het Drents Plateau.

Beide kwelstromen hebben verschillende effecten op de hooilandvegetatie in het Reestdal:

- Diepe kwel is relatief kalkrijk. Het legt een langere weg door de ondergrond af en kan onderweg meer kalk opnemen.
- Ondiepe kwel die van dichtbij vanaf de flanken toestroomt, is relatief kalkarm.

Landschappelijke situatie van de benedenloop na 1940.

Landschappelijke situatie van de bovenloop na 1940.

RUILVERKAVELING ZUIDWOLDE VAN TAFEL

In juni 1983 kwam de grote Ruilverkaveling Zuidwolde in stemming en tot veler verbazing werd de ruilverkaveling afgestemd.

De tegenstanders van de ruilverkaveling vormden een verrassend trio: een grote particuliere grondeigenaar, een aantal 'vrije boeren' uit Hollandscheveld, die zo hun afkeer van de gevestigde landbouworganisaties konden tonen, en Het Drentse Landschap. Directe aanleiding voor Het Drentse Landschap om tegen de ruilverkaveling

te stemmen was een plan van de provincie Drenthe om een asfalt-fietspad door de natuur van Wildenberg en Rabbinge aan te leggen richting Avereest. Zelfs het oude Kerkvonder over de Reest zou moeten plaatsmaken voor een gerieflijker oeververbinding.

Het fietspad zou er nooit komen en het prachtige bruggetje ligt er gelukkig nog steeds. Een nieuwe herinrichtingsoperatie in Zuidwolde met meer ruimte voor natuur en landschap ging in 1989 van start en haalde in 2017 wel succesvol de eindstreep.

WILDE BOMEN EN STRUIKEN IN KAART

In 2023 is Landschap Overijssel begonnen om populaties wilde bomen en struiken op haar terreinen in kaart te brengen. Het gaat om allochtone soorten die hier steeds 'in het wild' hebben gestaan. Zulke autochtone soorten zijn mogelijk te vinden in relictten van oude bossen van voor 1600. Ecoloog Bert Maes is in de jaren negentig langs de Reest met zulk onderzoek begonnen. Hij vond er enkele oude populaties en wist vast te stellen dat het hier om autochtone soorten bomen en struiken ging.

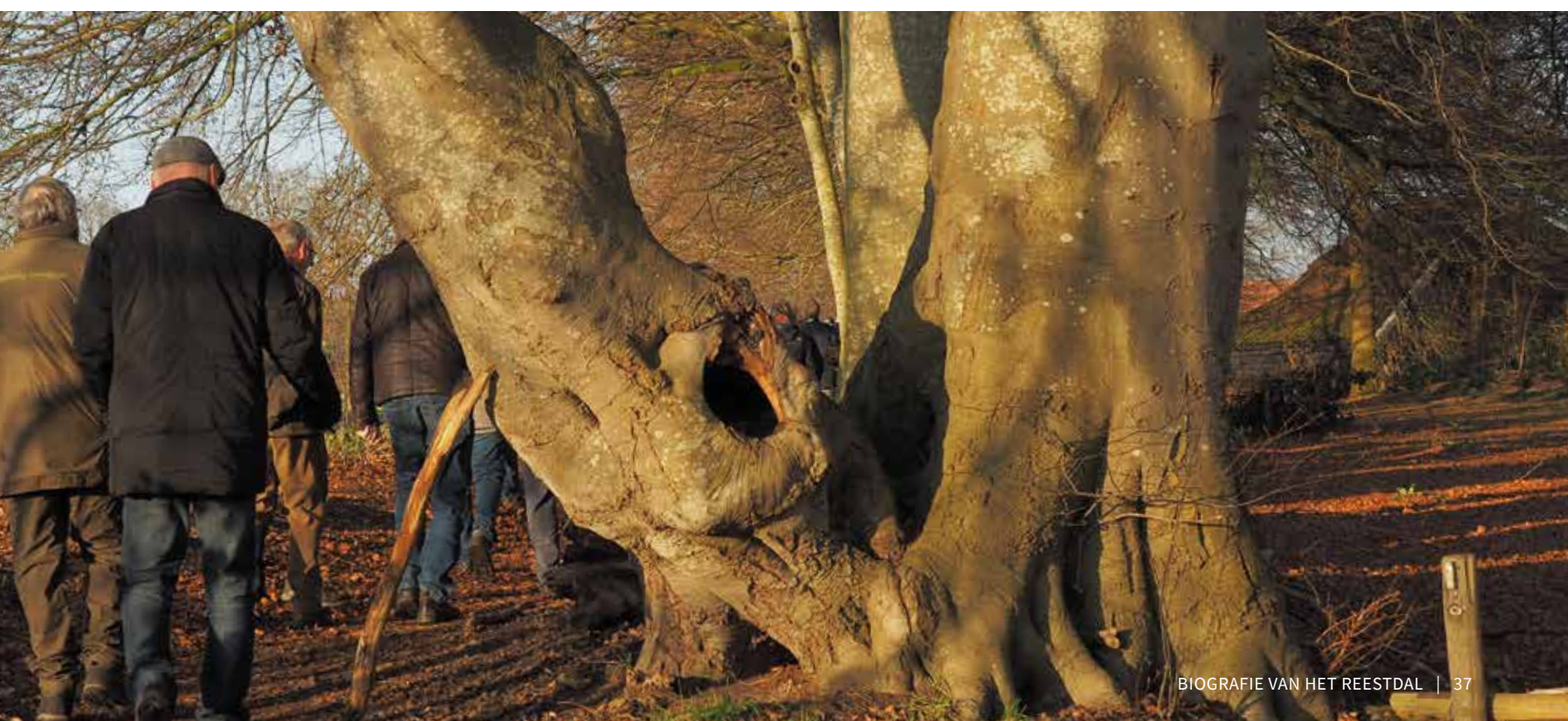
Inmiddels heeft Landschap Overijssel voor al haar terreinen aan de hand van historische kaarten en andere bronnen nagegaan waar je zulke oude bosrestanten zou kunnen vinden. De volgende stap is om in het veld vast te stellen of er echt nog oorspronkelijke wilde

bomen en struiken staan. Landschap Overijssel gaat dit met hulp van experts en vrijwilligers in het veld onderzoeken. Twee gebieden ten zuiden van de Reest in de buurt van Avereest dienen als pilot-project.

Het onderzoek is belangrijk, omdat nog slechts drie procent van de Overijsselse bomen en struiken autochtone soorten zijn en dat percentage is langzaam verder aan het afnemen. Deze oorspronkelijke wilde bomen en struiken zijn voor het ecosysteem met name belangrijk als genenbron. Zodra je de soorten met autochtone genen op een terrein in beeld hebt, kun je er als natuurbeheerder beter rekening mee houden. Op de lange termijn is het de bedoeling om deze bomen en struiken te gebruiken om te vermeerderen en de zaailingen ook elders terug te brengen.

Bomenexpert Piet Bremer geeft uitleg over het hakhoutbeheer.

Colofon

Deze uitgave is een coproductie van Het Drentse Landschap en Landschap Overijssel

www.drentslandschap.nl

www.landschapoverijssel.nl

Copyright © Landschap Overijssel, 2023

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder schriftelijke toestemming van de uitgever. Ondanks alle aan de samenstelling van deze uitgave bestede zorg kan noch de uitgever, noch de auteur aansprakelijk worden gesteld voor eventuele schade die het gevolg is van enige fout in deze uitgave. We hebben geprobeerd om alle makers van beelden en illustraties op een juiste manier te vermelden. Bij een eventuele fout verzoeken we om contact met ons op te nemen.

Tekst: Door Bertus Boivin geschreven op basis van het eerder verschenen wetenschappelijke rapport door prof. dr. ir. Theo Spek, drs. Sophie Lindemann, prof. dr. Ab Grootjans en drs. Niek Oosterbaan.

Foto's: Chantal Wachtmeester (cover en 18); Elle Hughes (11); Freek Modderkolk via Drents Archief, arch. nr. LG1576501 (30); Geert de Vries (20); Geert Schoemakers (21); Gonny Sleurink (35, 37 en 38); Greg O'Beirne via Creative Commons GFDL (8); Hanna Schipper (4); Hans Dekker (6, 29 en 30); Harry Cock (17); Henk Jan Kievit (4 en 33); Henny de Joode (36); Het Drentse Landschap (26, 31); Jacob van der Weele (16); Jan Poortman (24); Joop van de Merbel (23); Karla Leeftink (13, 16, 18, 24 en 37); Landschap Overijssel (21); Mark Zekhuis (13 en 29); Nico Kloek (7, 9, 15, 19, 28, 32, 37); Niek Oosterbaan (15, 25, 26, 27, 32 en 36); Ruud Ploeg (35); Sake Elzinga (15); Sophie Lindemann (4); Tommes Frites (7); TOPFOTO-Het Drentse Landschap (23); Uko Vegter (10); Willem Heijdemann (27)

Illustraties: Ab Grootjans (11 en 34); Sophie Lindemann (6, 7, 12 en 21); P. Verhees via het Drents Archief, archiefnummer LG0688966 (10); Herman Dorgelo met bewerking door Sophie Lindemann (14); Sophie Lindemann en Niek Oosterbaan (17); Kenniscentrum Landschap (18 en 22); Collectie Overijssel, toeg. nr. 0157.1, invent. Nr. 1330 (25)

Vormgeving: Communicatiebureau De Lynx

De Reestdalbiografie is mede mogelijk gemaakt door:

WWW.DRENTSLANDSCHAP.NL | WWW.LANDSCHAPOVERIJSSEL.NL

